

HALABUK JÓZSEF*

Albertfalva község alapításának és településének jelentősége a magyar társadalom fejlődése és az ország technikai haladása terén

Az emberi nem fejlődése szempontjából meghatározó szerepe van a társadalmi – gazdasági – emberiségi tartalmú minőségi változásoknak: a politikatudomány ismeri a forradalom és a reform fogalmát. A forradalom koncentrált általános minőségi változásként is értelmezhető. A reformok lehetnek: az esetleges forradalmi változásokat elősegítők, azokat akadályozók. Sajátos eleme ennek a társadalmi változási formának – a forradalmi fejlődést kiváltó – szociális organikus jellegű strukturális reformok egysége, ahol a reformok összegeződő rendszere mint forradalmi változás megjelenítője kap szerepet. Ismert viszont, hogy a tudományos ismeret egyáltalán nem mindig azonos a tényleges gyakorlattal...

A társadalmak minőségi változásai, különösen a polgári társadalmak (köztük, természetesen, a magyar társadalom) léte szempontjából szó szerinti értelemben véve meghatározó a forradalmak előrelendítő szerepe. A forradalmi változások előkészítése, lezajlásuk és eredményeik megőrzése s kiteljesítése terén – a különféle eszmék mellett – mellőzhetetlen szerep jutott az eszközök sorának. A tárgyi valóságukban megtestesülő eszközök lehetnek egyediek, valamiféle rendező elv s gyakorlat által csoportosítottak, vagy akár összefüggő egysége(ke)t alkotóak.

A társadalmi forradalmi fejlődésnek fontos eszközrendszere az emberi tartózkodásra, a termelésre, a mindenkorra életvitelre szolgáló helyszínének összessége. Ezeknek természetesen más és más a hatásuk az egyes személyekre, az általuk alkotott különböző csoportokra, közösségekre, valamint társadalmi téren.

A technikatörténet rendszeresen szemléli az egyes tárgyasult emberi teljesítményeket, akár egyedi (tárgy, eszköz, szerszám) vonatkozásban, akár pedig összegeződött formákban (gép, szerkezet). A helytörténet kutatja azokat a lakó- s munkahelyi környezeteket, amelyek otthon és alkotóhelyet szolgáltatnak embertársainknak, magunknak. Kevesebb szó esik viszont arról az „összegeződő” adottság-mezőről, amely mindezeket sokféle „keretbe” öleli. A magunk részéről ezt a szemléletet kívánjuk képviselni.¹

A felvetődő lehetőségek köréből az egyiket a lakó- és alkotókörnyezetet szolgáltató települések

* Budapesti Műszaki Főiskola, TMPK, Budapest, VIII. Népszínház utca 8. halabuk.jozsef@kvk.bmf.hu

¹ V. ö.: Halabuk József: Fővárosépítés, mint a polgári nemzet és társadalomfejlesztés innovációja. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből, Budapest, 2001, 263; A műszaki fejlesztés nivója és a területfejlesztés összefüggései (Albertfalva településfejlődése a 19. és a 20. században), i. m., 2000, 241; Budapest városszerkezete és a gyáripár településének történeti kérdéseiből, i. m., 1997, 209.

történetének kutatása, feltárása, értékelése s értelmezése, valamint közismertté tétele, illetve a jelenbeli életvitelbeli tanulság érvényesítése és a jövőkép rajzolásához való illesztése nyújtja.

A polgári magyar nemzet és Magyarország fejlődése számára sorsdöntő kérdés volt az egységes magyar székesfőváros megteremtésének feladata: emberi, társadalmi, gazdasági, politikai, közjogi értelemben véve egyaránt. Fontosak voltak az ország első településeként emlegetett (leendő) Budapestnek, mint fővárosnak, a műszaki jellemzői is.

Ez az urbanisztikai kérdés egyáltalán nem csak a Kárpát-medence sorsának alakulásában volt elsődleges fontosságú. Közép-Európa számára szintúgy. Egyáltalán nem a történeti – társadalmi – gazdasági „valóságoktól” való elrugaszkodás annak állítása, hogy egész Európa, mint a közösségi fejlődés világviszonylatban is centruma részére ugyanazt jelentette. Budapest fővárossá fejlődésének érintett szakasza (is) integráns kortársi része volt az európai polgárosodási folyamatoknak.

Buda és Pest városok, Óbuda mezőváros, valamint településkörnyékük egységes fejlődésének, fejlesztésének adott időszakban legfontosabb időszzerű lépéseit vesszük szemügyre. Szabadon értelmezett módon BERZSENYI DÁNIEL 1815-ös sorai szerint:

„*Falut dicsértek, engedd meg nekem, / Hogy én Budáról s Pestről énekeljek.*”

A nagy francia (polgári) forradalom korszakának utolsó esztendejében – 1815-ben – alapítatott meg közvetlenül az *akkori Buda városhatárán Albertfalva*.² Ez a jogi, közösségi tevékenység természetesen nem valósulhatott volna meg komoly előzmények nélkül. A település életrekelése egyáltalán nem csak földesúri szándék, jelképes jogi aktus érvényesülése, elvi közigazgatási döntés meghozása és a korszak követelményeinek valamifajta öntudatlan elvárás-teljesítése volt. (Itt jegyzendő meg, hogy a Károlyi-birtokon alapított későbbi Újpest esetében az idő szerint minden urbanisztikai szerep fontosságának elismerése mellett lényegében ez volt a helyzet.)³

A jelenleg rendelkezésünkre álló történeti forrásanyag ismeretében csak következtetni tudunk az alapítást megelőző időszak elgondolásaira.⁴

A Buda déli határán elterülő térség valóban szó szerinti értelemben vett kulturtáj (volt). Egyszerre rendelkezünk sok egyre bővülő s megalapozottabb ismerettel sorsa alakulásáról az őskortól napjainkig, és ugyanakkor meglehetősen kevéssel is: nem csak általános értelemben véve ismerethiányos a területre vonatkozó történeti felkészültségünk, hanem éppen annak központi fekvéséből fakadóan, az itteni élettér többszörösen fokozott mértékben ki volt szolgáltatva a különféle pusztító erőknek, ami meg is hozta „eredményét”... A centrális fekvésű, kiváló településföldrajzi adottságokkal rendelkező kistérség múltja bonyolult történeti folyamat.

A *Ráckevei Királyi Uradalom* budafoki (promontori) *jóságkormányzója* 1813 és 1830 között (miként egy kötetben önmaga jegyezte) „*Georch /vagyis Görcs/ Illés*” (1772-1835) volt. Személye a magyar citoyen érdemes megtestesítője volt. Tanárként, majd ügyvédként tevékenykedett. 1832. szeptember 1-én a Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA) tiszteleti tagjának választotta a magyar (jogi) nyelv művelése terén szerzett érdemeiért. Az akkori (korábban általa építtetni kezdeményezett) új budai út mellett, a főváros határvonalától visszafelé haladva kezdeményezte egy új település (korabeli gyakran használatos elnevezése szerint: gyarmat) létesítését.

A település telepítési tervét személyesen dolgozta ki. Eredeti elképzelése szerint itt magyar nemzetiségű római katolikusok telepedhettek volna le. Ezt a tervét részben módosította a birtokok központi felügyeletét ellátó, cseh születésű WITTMANN ANTAL (1770-1842), aki sokat dolgozott az akkori Magyarország sorsának jobbrafordulásán. Ő javasolta a német nemzetiségű telepések befogadását is, amely körülmény egyszerre hordozott előnyös feltételeket és szükségszerűnek tartható egyeztetett álláspontokat. A kialakítandó település elnevezése: „*Albert falva (Albertsdorf)*”. A

² *Halabuk József*: *Albertfalva története a kezdetektől a századfordulóig*, Budapest, 1977.

³ V.ö.: *Buda Attila*: *Karvaly a címer közepén...*, Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv, BHT, Budapest, 2005, 41.

⁴ A források mennyisége és állaga ismeretében kevés reményt látunk közvetlen adatok fellelésére.

közkeletű német nyelvű névalak érthető eredetre utal: Saxenfeld.⁵ WITTMANN ANTAL írta alá Mo-sonmagyaróváron, a hercegi birtokok központjában 1815. november 10-én Albertfalva végleges telepítési felhívását.

A bonyolult birtokviszony-alakulásokat követően a területet ALBERT KÁZMÉR, Szászország-Teschen hercege (1742-1822) és neje – Mária Terézia kedvelt leánya, a budai városrész névadója, meggondoltan cselekvő személyiség – MÁRIA KRISZTINA főhercegnő (1742-1798) birtokolta. Magatartásuk méltó volt személyiségükhöz.

Az új közösség lényegében a szokásos módon, de igen nagymérvű gondoskodás mellett élhett a telepítő támogatásával, főként a lakóházépítések, illetve az adófizetések és a hivatalos ügyek intézési eljárásait tekintve. Az országos közeleti jelenségek e helyen is fontos szerepet tölthettek be. Az úrbéri perben⁶ például GEORCH ILLÉS megállapította: „*Albertfalva (...) kizárólag zsellérfalu, jobbágytelek nincs benne.*” A bíró és esküdt közös, 1834. január 1-jei írásbeli kérésének indoklásában a robot pénzbeli megváltása engedélyezésére áll: „*a sachsenfeldi lakosság nagy része mestere-ember, akik segédet (legényt) tartanak, s így mesterségük által teremtik meg az élet fenntartásához legszükségesebbeket.*” Az itteni mesterek tehát nem voltak jobbágyok, így – kontár fogalma alatt, de uradalmi védettséget élvezve – szabadon állíthatták elő, forgalmazhatták termékeiket (mivel azokra maga az uradalom – termelő-, szolgáltató munkájukhoz hasonlóan – nem tartott igényt) elsősorban a faipar területén, Pest-Buda faiparosai számára is komoly versenytársakat jelentve. Annál is inkább, mivel az elhíresült úrbéri perben maga a jogtudós és alapításkezdeményező GEORCH ILLÉS állította a bíróság megkeresésére: „*az Uradalomnak a robotokra különben sem lévén szüksége, azokat eddig is megváltani engedte.*” A telepesekből a történeti-társadalmi fejlődés polgárokat faragott. Maga a falu – mint a főváros egyfajta városrésze – az élet szinte minden területén egyre inkább urbanizálódott. Fokozatosan kialakulni látszott a korakapitalizmus-kori iparváros. Olyan település, amely mint városrész integráns része a hazai, közelebről az egységes magyar fővárosi településszerkezetnek; lakói pedig munkálkodó és a lehetőségekhez mérten teljes életet élni törekvő különféle nemzetiségű polgárok Magyarországon és egész Európában.

Az új közösség komoly belső társadalmi-gazdasági erjedés nyomán formálódott egyre inkább egységessé. Azonban megtalálható volt itt a kapitalizálódás, a polgárosodás minden feszültsége is, de a fejlődés eredménye birtokában. A fejlődés mértéke viszonylagos volt, de eredményessége rendkívül hathatós.

1838 március közepén a Duna iszonyatos pusztítású jeges áradása Albertfalvát is elérte. A község és más érintett települések SZÉCHENYI ISTVÁN szavai szerint: „*megromboltatának és elsdortattak.*” Egy korabeli szerző megállapította: „*A' mesteremberek, kik műhelyeiket, és szerszámaikat elvesztették, mesterségeket nem folytathatták, semmit sem kereshettek.*” Lényegében az összes lakóház (melyeknek melléképületeiben helyezkedtek el a faiparos műhelyek, raktárak) megsemmisült. A kárjegyzék szerint az árvíz pusztítása 16 677 forint volt. (A pilisi járásban a második legnagyobb érték Szentendrén szerepelt 1987 forinttal. Majd Ráckeve következett 1267 forintos kárával.) Külön kiemelendő, hogy a kárösszegeből 3800 forint esett a munkaanyagokra, -eszközökre!⁷

Albertfalva újjáépítése hamar megvalósult. „*Az 1838-dik árvíz csak nem egészen elsöpörte őket, de jelenleg még díszesebben emelkednek házaik*” – írta egy szemtanú. Egy helybeli szerző megállapította: „*a község tulajdonképpen egy iparos telep.*” – „*Csak 2 sor, valami 60 házából álló, falu s nem régen lett azzá.*” (1844) A Tudománytár Gyűjtemény tanulmányírója, BOGNÁR JÓZSEF 1843-ban

⁵ A közismert Vasquez-féle 1837-es kiadású Pest-Budát-Óbudát ábrázoló térképlap-sorozat átnézeti lapján: „Sachsenfeld /Albert Falu/”.

⁶ „Albertfalva Helység Közönségéért” – szavakkal kezdte tanulságos módon e perben a vármegye részéről a falu közössége képviselőjével hivatalosan megbízott ügyvéd 1826-ban.

⁷ Figyelemre méltó adat, hogy Renner Mátyás ácslegény 190 forintnyi „fa Materia árában” volt adós 1827-ben Goday István „Épületi fa Materiale Kereskedő”-nek.

határozottan állította az egyébként a korabeli közvélemény előtt meglehetősen ismert tény: „*e' kis telepítvények mind szorgalmas mesteremberek s egyedül csak mesterségekből is élnek, szántóföldjük nem lévén.*”

Jellemző szociális jelenség volt az Albertfalva és más (akár külhoni) települések közötti vándorlás. Az európai jelenségek körébe tartozó integráns jelleget mutatja, hogy a magyar főváros környéki kis faluba távoli nagy- s fővárosokból is érkeztek letelepedők, de innen is akadtak áttelepülők azokba. E jelenség mellett azonban feltűnő, hogy nemzetiségi súrlódásokra a településen gyakorlatilag nem igen került sor, amennyiben mégis, akkor azok jószereivel a társadalmi egyenlőtlenségek által támadt feszültségek álcázott megjelenései voltak. A hazai településhálózatba szervesen illeszkedett be Albertfalva. A helybeli iparos polgárság teljes mértékig tudatában volt szociális helyzetének. A reformkori vármegyei hatóság képviselői által kikérdezett akkori albertfalvai bíró és esküdtek – többek között – állították: „...*Beneficium az is, hogy Budához és Pesthez csak egy órányi földre laknak ...*”⁸

A korábban idézett Tudománytárban olvasható (Promontoriumra vonatkozó, de Albertfalvára még tökéletesebben ráillő) megállapítás rendkívül tanulságos a településtörténet számára: „*Házaik és öltözetökre nézve valóban bár melly nagy város kül városába beillenének.*” A településkép maga is árulkodó volt a helyi lakosság életmódjáról, foglalkozási viszonyairól. A várostörténet számára is szinte ismeretlen körülmény, hogy a helybeli faiparosok (jogi értelemben vett uradalmi fennhatóság alatt álló kontárok) pert indítottak és azt 1845-ig eredményesen vezették, hogy „*idegen asztalosok a Pesti Kárpitosok és bútorokkal kereskedők által megrendelt munkáikat minden időben szabadon és akadály nélkül szállíthassák Pestre.*” Hiszen, mint más esetben megállapította az iparosközösség: „*számtalan esztendő óta a Pesti Bútor és Szék Mesterekhez kész asztalos munkákat*” szállítottak. A település lényegében önszerveződő – mind az uradalom, mind a vármegye részéről hivatalosan elfogadott, de el nem ismert – vezetése nyilatkozott, mivel a falu közigazgatási értelemben nem bírt önállósággal. Albertfalva ugyanakkor formális jogi értelmezés szerint nem volt uradalmi község sem. De sohasem működött itt céh sem!⁹

Albertfalva településtípusát tekintve úgynevezett egyutcás útifalu volt. A helyi lakó- s termelőközösség szerveződése, valamint otthonaik és műhelyeik településszerkezeti sajátosságai közelítenek honi viszonylatban az egyedi jelleghez. Mindenesetre más helyen előforduló, ilyen markánsan jellemző jegyekről nincs tudomásunk. Meglepő közjogi körülmény, hogy a telep nem volt községi jogállású és ennek a szintnek elérésére lényegében egyik érintett fél sem tett kísérletet – noha gyakorlati lehetőségeik folyamatosan adódtak volna rá – a polgári forradalomig. A közösség szerveződése, életmódja és lakóhelye (egyedi sajátosságok mellett) a színtiszta korakapitalizmus-kori iparvárosi negyed arculatát hordozza. (Például nincs közösségi háza, átmeneti az iskolaépület, nincs temploma, ugyanakkor esetlegesen találkozunk benne szociális, kommunális jellegű létesítménnyel...) Albertfalva fejlesztői minden valószínűség szerint azt remélték városépítési munkálkodásaik során, hogy a fővárosi határvonalon élő gyarmat egészen rövid időn belül Buda főváros részévé válik. Nem csak annak növekedése bizonyítékául, hanem az egységessé fejlődő magyar polgári székesfőváros kapitalista, gyárváros(rész)i előfutáraként, kiteljesedő alkotórészeként.

Az építkezések milyenségén, a munkavégzés jellegén kívül a polgárosodás tartalmának további fontos kérdése volt a helyi lakosság életmódjának milyensége. A jónéhány számottevő tényező mostani felemlegetése helyett, a magunk részéről e helyen csak egy jellemző adalékra hivatkozunk: 1827 tavaszán – az úrbéri per folyamán – sem a helybeliekben, sem a vármegye tisztségviselőiben nem keltett semmiféle meghökkenést, hogy egy falubeli kőműves a helybeli közviszonyokról éppen a korszak egyik legkedveltebb Pest városi szórakozóhelyén szerzett ismereteket: „*egyszer saját dolgában Pesten mulatván a Haltzli Sörházba bement, s ott hallotta beszélni*”...

⁸ Másik korabeli vélemény szerint: „a Gyarmatnak az ország fővárosai szomszédságában való fekvése miatt”.

⁹ Egy-egy helybeli egészen kivételes esetben (ideköltözését megelőzve, vagy elköltözve) volt céhtag.

Albertfalva (tudományosan és politikusan) végiggondolt és előkészített alapítása 1815-ben a kor társadalmi-gazdasági változásai körében szereplő településpolitika forradalmi tartalmú és még sokkal inkább ilyen célú, teljesítménye volt.

A reformkor általános viszonyai (és a nemzetközi erőviszonyok formálódása) mellett ennek a fejlődésnek a kiteljesedése viszont a strukturális reformok útján ment végbe. Ezt a szükség-szerűséget tette még indokoltabbá és egyben erősítette is meg az olyan rendkívül súlyos (a hely-beli lakosság számára szinte életveszélyes fenyegetettségként jelentkezett) természeti katasztrófa, mint a Duna 1838-as jeges áradása. Albertfalva közössége, hatáskapcsolatban állva az országos viszonyrendszerekkel, ezekben az évtizedekben lényegében két ízben is „felépítette” a kapitalizáló-dási-polgárosodási folyamat főként műszaki-technikai bázisának „rá háruló” hányadát, főként az egységes magyar polgári nemzeti székesfőváros – Budapest – fejlesztése területén.

Az 1848. március 15-i pesti-budai győztes polgári forradalom nyomán (de egyáltalán nem kizárólag annak hatására) alapvetően megváltoztak a hazai településpolitikai állapotok. Az albertfalvaiak (még a kritikus magatartást tanúsítók is), polgári módon, tehát forradalmian viszonyultak a politikai, társadalmi, közéleti történésekhez, ideértve a honvédelem ügyét is. Az erősen nemzetiségi összetételű lakosság szembenállása szó szerint szemmel látható volt mind a horvát JELLASICH, mind az osztrák WINDISCHGRÄTZ és az úgyszintén császári színekben pusztító HAYNAU támadásai esetén az ellenforradalmi erőkkal. A helyi lakosság – amennyire a korszak háborús viszonyai lehetővé tették – tovább folytatta település- és országépítő tevékenységét. Arra azonban alig adódott lehetőség (a viszonyok és az időbeli korlátozások kettős szorításában), hogy az urbanisztika és a településpolitika területein ismételten tényleges forradalmi teljesítményeket valósíthassanak meg az idő szerint az itt élők. A forradalmi kormányzat által létrehozott Budapest eszméje fontosságát felismerték és annak érdembeli működése támogatását a maguk eszközeivel az albertfalvaiak meg is tették.

Az önkényuralom (külföldi eredetű) ellenforradalmi, és mindenek előtt nagyváros-, különösen pedig Budapest-ellenes terrorját a kicsiny település még a fővárosnál is pusztítóbb módon szenvedte el: Albertfalvát ugyanis még a település léptékéből fakadó passzív társadalmi-gazdasági erő sem védte, miközben ugyanazokat a megtorlásokat szenvedte el, mint a vele határos Pest és Buda. Mindezek mellett az ellenforradalmi fellépés minden időszakában rendkívül hátrányos módon érintették a közösséget azok a tudatos és összehangolt lépések, amelyek a magyarországi polgári fejlődés (és annak keretében egy abba jól illeszkedő „főcsavar”, Albertfalva) ellen nem csekély hatással irányultak. (Az általános és a regionális gazdaság- és társadalompolitikai törekvések, hatalmi lépések kedvezőtlen irányú módosításai, az országon belüli közlekedés útlevélkényszere, az ország általános állapotából a fővárosi és -környéki lakosság helyzetére ható tényezők szerepe az ipargyakorlás körében, stb.) Maguk az érintettek jogos siralmukban „elszegényedett Albertfalva keresetnélküli lakosai” több ízben szóvátették „már majd két év óta minden kereset nélkül szűkölködő helyzetök”-et.

A kiegyezést (1867) követő időkben alapvetően javult Buda-Pest és a térség helyzete. Albertfalva körülményei is számottevően kedvezőbbekké váltak. Azonban más főváros környéki települési körzetek ipari előretörése – mivel nem szervesen összehangolt fővárosfejlesztés keretében, hanem inkább a társadalom által tudomásul vett módon – nem versenytársi minőségben, hanem a fejlődést akaratlanul is korlátozó módon jelent meg: A korábban életre keltett Újpest hatalmas erővel növekedett. Csepel a későbbi időben tört, szinte korlátozhatatlan módon, előre. A településpolitika (gazdaság- és társadalomtudományi megfontolások nyomán is haladva) azonban jó néhány súlyos hibát is követett el, bizonyos jelenségeket egyáltalán nem ismert fel, vagy akár teljes mértékben tévesen értelmezett, értékelt. (THIRRING GUSZTÁV, a neves földrajzi szakíró 1893-ból eredő sorai szerint: „Az a körülmény, hogy maga Budapest is csak néhány évtized óta emelkedett a nagy városok sorába, okozta azt is, hogy a fővárost környező községek még ma sem vetköztek ki eredeti falusias jellegükből. Még ma is mindenütt a földművelés a lakosság fő foglalkozása; némi iparos

jellege Budafoknak van és Albertfalvának. Budapestnek nincsenek oly elővárosai, mint Bécsnek, vagy bármely más fővárosnak.” Az egyfajta szemléleten és meggondoláson alapuló idézett vélekedést a foglalkoztatás-statisztikai népességi adatok sem támasztják alá: 1900-ban a Budapestet körülvevő községek lakosságának iparban foglalkoztatott aránya így alakult: Nagytétény 29 %, Rákospalota 31 %, Budafok 35 %, Budatétény 37 %, Kispest 52 %, Újpest 55 %, Pesterzsébet és Csepel 61-61 %, Albertfalva azonban 66 %. Határozott reményt nyújtott viszont az 1872. évi XXXVI. törvény 17. §-a: „A főváros területével határos valamely községnek, vagy pusztai területnek jövőre a fővárossal netán szükséges egyesítése, esetről-esetre külön törvény intézkedésének tartatik fenn.”

Albertfalva községi képviselőtestülete 1891. március 1-én alkotta meg működése szabályrendeletét. 1874-ben alakították meg a (működését rövidesen felfüggesztő) helyi ipartársulatot. 1885-ben pedig az ipartestület kezdte meg eredményes munkáját. (A korszak társadalmi viszonyai alakulása következtében, a helyi adottságok függvényében a jelentékeny munkásmozgalmi tevékenységnek is helye volt a térségben.) A honfoglalás ezeréves évfordulóján megjelent egyik szakirányú anyag szerint: Albertfalván több mint ötven iparos élt „s ezek mindannyian a bútoripart űzik”. Az 1898. évi IV. tc. rendelkezett Magyarország községneveinek törzskönyvezéséről. Ennek alapján a községi képviselőtestület 1900. január 25-én tartott közgyűlésében fogadta el az Albertfalva elnevezés további fenntartását.¹⁰

Albertfalva ipari fejlődése az imperializmus korszakában, az Osztrák-Magyar Monarchia településeit figyelembe véve, egészen kiemelkedő volt: Itt működő faiparra települt rá a hatalmas repülőgépgyár. A településpolitika ebben a korszakban azonban már csak egysíkúan volt jelen Budapest budai déli határvonalán, mindenekelőtt Albertfalván. Egyáltalán nem játszott fejlesztési szerepet a faipar többi ágazatának korszerű megjelentetése, nem volt (csak a fővárosi határon belül) régiós fejlesztési törekvés és annak megvalósítására erő, a közlekedési fejlesztések a hatékony elemek megjelenései mellett is (főként gazdasági vetületüket tekintve) esetlegesen maradtak. Az I. világháború által okozott veszteségek komoly károkat okoztak a faluban. A békeszerződés következményei azonban saját korszakbeli élete szempontjából csaknem végzetes hatásúak voltak. A két háború közötti időszakban konszolidálódott a helyi élet. A II. világháborúban, különösen Budapest ostroma során, közepes mértékű rombolásokat szenvedett el Albertfalva.

Az 1950-es évektől a településfejlesztés helyszíni lépései szinte teljesen elszakadtak a lehetőségektől és csak atomisztikus szinten kapcsolódtak organikus módon a főváros életéhez.¹¹ Ami az itteni városépítésnek nevezett tevékenységből leginkább hiányzott, az nem volt más, mint az emberi összetevő, tényező figyelembevétele.

Az 1990-es évektől ugyan fellendült a térségi városfejlesztés, sok tényleges értéket felvontatva. Alapvetően azonban annak megállapítására kell szorítkoznunk, hogy a szemléletmód és magatartás területén napjainkig terjedően mit sem változott a helyzet. A távlati fejlesztési elképzelések pedig legalább annyira technokrata jellegűek, mint a közelmúltbeliek...

Meggyőződésünk, hogy az egykor volt európai színterű integráns városfejlesztés reményllett ismételt életre kelése valóságos bizakodás Budapest esetében.

A tanulmány az anyagi és szellemi valóságában együttesen és egyidejűleg jelenlévő szociális jelenség érdembeli meglétét bizonyítja hazánkban. A fővárosi és az országos történeti fejlődésben az általa betöltött szerep meghatározása további szintézisvizsgálat feladata.

A (székes)főváros élete, Magyarország sorsának történelmi alakulása, de Európa társadalmának fejlődése szempontjából is meghatározó az a folyamat, amelynek elemeit szemrevételeztük. Ez mindmáig hatóan a polgárosodás területét mutatja, erejét jelzi.

¹⁰ Az országos törzskönyvi bizottság történeti szempontból leghelyesebbnek az „Alberthercegfalva” névváltozatot tartotta, de a gyakorlati élet követelményei alapján mégsem e változat mellett foglalt állást.

¹¹ A „gyökértelen” és tökéletesen ésszerűtlen technokrata magatartásra jellemző (ha nem is Albertfalva területén volt) a Nádorkert maradékának teljes elpusztítása.